

“ผู้หญิงนั่งขึ้น-ผู้ชายคาดเป้า” จากผืนผ้าสู่เก้าอี้ ผลิตภัณฑ์ใหม่ในมิติของผืนผ้าทอจก

“Poo Ying Noong Shin – Poo Chai Kad Pao” From woven fabric to chair, the new products in the dimension of “Jok” fabrics.

Received : June 19, 2023

Revised : August 18, 2023

Accepted : November 3, 2023

ประภากร สุขคนธมนี¹

Prapakorn Sukonthamane¹

¹ รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล : Sukonthamane_p@su.ac.th

¹ Assoc. Prof. in Applied art department, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, E-mail : Sukonthamane_p@su.ac.th

ภายใต้ชุดโครงการ “การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าราชบุรีเมืองสร้างสรรค์และน่าอยู่เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน” ได้รับสนับสนุนโดย สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)) ปีงบประมาณ 2563

บทคัดย่อ

“ผู้หญิงนุ่งซิ่น-ผู้ชายคาดเป๋า” จากผืนผ้าสู่เก้าอี้ ผลิตภัณฑ์ใหม่ในมิติของผืนผ้าทอจาก ผลงานสร้างสรรค์ ศิลปะสิ่งทอร่วมสมัยเพื่อเป็นงานเคหะสิ่งทอสำหรับบุเก้าอี้ ผลผลิตที่ได้เป็นเก้าอี้ตีนจก 2 ชุด ใน 1 ชุดเก้าอี้จะประกอบด้วยหมอนอิงต่างขนาดกัน ในโครงการ “การพัฒนาศิลปะกับชุมชนและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อราชบุรีเศรษฐกิจสร้างสรรค์” เป็นการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์จากผืนผ้าทอตีนจกในมิติใหม่ ที่มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยเข้ามาเป็นแรงขับเคลื่อนในการสร้างงานจากงานหัตถกรรม สู่งานหัตถศิลป์ที่มีมูลค่าเพิ่ม แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตวิญญาณของผืนผ้าทอตีนจกได้เป็นอย่างดี การวิจัยสร้างสรรค์ได้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของโครงการ ได้แก่ 1) ศึกษาองค์ความรู้ของทุนวัฒนธรรมในด้านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เฉพาะเจาะจง ผ้าซิ่นตีนจกและผ้าขาวม้าบ้านคูบัว กระแสของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและชุมชนในจังหวัดราชบุรี 2) วิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง คุณสมบัติ คุณลักษณะ อัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม กระบวนการผลิต รวมถึงความเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์ผลงานบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างหัตถศิลป์ 3) สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผืนผ้าจกในภาพลักษณ์ใหม่ในรูปแบบของเคหะสิ่งทอ 4) สร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ผ่านความร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ภาควิชาการศึกษา และภาคเอกชน จากการศึกษาองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์และผลสัมฤทธิ์ของการวิจัย คือ 1) เข้าใจและเข้าถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น กระแสของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและชุมชนในจังหวัดราชบุรี เฉพาะเจาะจงที่ผ้านตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ตำบลคูบัว 2) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านแนวความคิดและกระบวนการผลิตตั้งแต่จุดเด่นของวัฒนธรรมการทอผ้าตีนจก รวมถึงความเป็นไปได้ในการทดลองทอจากสร้างสรรค์ผลงานในมิติใหม่ สิ่งที่สังเคราะห์ได้จากความต้องการคือ ความแปลกใหม่ และรูปแบบของการใช้สอยที่แตกต่าง แต่ยังคงความเป็นผ้าจกไท-ยวน คูบัว จังหวัดราชบุรีได้เป็น

อย่างดี นำกรอบความคิดจากชุมชน จากรากวัฒนธรรมการทอผ้า ต่อยอดสู่การออกแบบ 3) ได้ผลิตภัณฑ์ “เก้าอี้” จากผืนผ้าทอตีนจก ร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากครอบครัว “ผู้หญิงนุ่งซิ่น” ตัวแทนของผู้ เป็นแม่ และ “ผู้ชายคาดเป๋า” ตัวแทนของผู้เป็นพ่อ ผสมผสานกับ การใช้โครงสร้างของเก้าอี้เป็นหลักแบบเรียบง่าย มีพนักพิง และที่ วางแขน แทนค่าความแข็งของเหล็กด้วยเบาะรองนั่งที่หุ้มจากผ้าทอ จกสีสนิมและลวดลายทอยังคงไว้ซึ่งรูปแบบจกไทยวนจากภูมิปัญญา เดิม เพิ่มเติมคุณค่าในมิติใหม่ และ 4) สร้างเรื่องราวและองค์ความรู้ ใหม่ สร้างภาพลักษณ์และภาพจำในมิติใหม่ให้กับความเป็นผ้าตีนจกที่ มีความร่วมสมัย เจาะกลุ่มผู้บริโภคที่แตกต่างไปจากเดิม เกิดการเรียนรู้ ร่วมกันกับชุมชนและนำไปสู่การตลาดพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบเพื่อ ราชบุรีเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : เก้าอี้, ผลิตภัณฑ์ใหม่, ผ้าทอจก, ทูทางวัฒนธรรม, ไทยวน

Abstract

“Poo Ying Noong Shin-Poo Chai Kad Pao”. “Jok” fabrics are made of modern chair upholstery fabrics from woven cloth. Two Jok-upholstered chairs were included. Each chair set has backrest cushions of varied sizes. Under the project’s title, “The Development of Art in Community and the Development of a Local Product for Ratchaburi Creative Smart City,” Jok-fabric-based creative works were shown. It underlined the workpieces’ use as the source of craftsmanship’s value. Despite this, Jok textiles retained their spiritual value. The following objectives were achieved by this research and its creative elements : 1) Examine the knowledge repositories of cultural capital in local items, particularly Jok textiles and Pa Khao Ma fabrics from Baan

Khu Bua, as well as modern art and culture trends related to Ratchaburi Province's way of life and community. 2) Evaluate the strengths, weaknesses, attributes, cultural identity, production method, and potential to integrate several handcraft disciplines into workpieces. 3) Photograph Jok cloth goods as house textiles. 4) Collaborate with the provincial culture office, educational, and private sectors to generate commodities. According to information repositories on the cultural capital of local items, modern art and culture movements in Ratchaburi Province are tied to lifestyle and community. Jok, a famous Tai-Yuan cloth, was the subject of this investigation. After that, concepts, production procedures, and the possibilities of Jok fabrication with fresh dimensions were discussed. According to a demand data synthesis, Tai-Yuan Jok fabrics from Khu Bua Sub District, Ratchaburi Province, would have unique patterns and applications while retaining their individuality. It was also suggested that the chairs, upholstered in contemporary Jok textiles, incorporate the community's view of fabrication's cultural roots. Chairs were designed by families. "Poo Chai Kad Pao" meant dads, whereas "Poo Ying Noong Shin" meant mothers. Simple aluminum chairs with backrests and armrests were used to incorporate these. While the Tai-Yuan fabric designs were kept, the metal structure was replaced with chair cushions in kaleidoscopic Jok textiles. In the new dimensions, manufacturing values were increased by creating stories, making knowledge accessible, and creating images and recognitions for Jok textiles' modern brand. It also used unique consumer

targeting orientations to learn and test exemplary items for Ratchaburi Province's sustainable economy.

Keywords : Chair, New products, Jok fabric, Cultural capital, Tai-yuan

บทนำ

โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของแผนโครงการใหญ่ของมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ความร่วมมือกับจังหวัดราชบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของราชบุรีผ่านการบูรณาการเชิงปฏิบัติการกับหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีผลิตภัณฑ์ผ้า เชรามิก เครื่องจักสาน และผลิตภัณฑ์ เทคนิควิธีการอื่น ๆ ของผลิตภัณฑ์หัตถศิลป์ในจังหวัดราชบุรี เป็นเครื่องมือในการสื่อสารทดลอง เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้แนวคิดเมืองราชบุรี เมืองน่าอยู่ (Livable City) ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และกรอบวิจัยของหน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ที่กำหนดทิศทางของเมืองศูนย์กลางที่น่าอยู่ ซึ่งเชื่อมโยงกับทุนสังคมวัฒนธรรมของเมืองเดิม เพื่อรักษาคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของเมืองราชบุรีต่างเชื่อมโยงกับแหล่งวัฒนธรรมในย่านภูมิภาคและประวัติศาสตร์ของไทย หลักฐานทางศิลปกรรม หัตถศิลป์ จากกลุ่มผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่นในปัจจุบัน ผ่านการสืบสานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ทางหัตถศิลป์ต่าง ๆ ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของเมืองราชบุรีต่างเชื่อมโยงกับแหล่งวัฒนธรรมในย่านภูมิภาคและประวัติศาสตร์ของไทย หลักฐานทางศิลปกรรม หัตถศิลป์ จากกลุ่มผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่นในปัจจุบัน ผ่านการสืบสานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ทางหัตถศิลป์ต่าง ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์โอท็อปของจังหวัดราชบุรี ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอจาก ผ้าขาวม้า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และรวมถึงผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตในปัจจุบัน จากการหารือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทำให้ทราบถึงแผนงานที่ทางสำนักงานได้มีโครงการที่จะนำผ้าจากมาประยุกต์ร่วมกับผลิตภัณฑ์เชรามิก เกิดเป็นการบูรณาการระหว่างงานเชรามิกและงานทอเข้าด้วยกันสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์แนวหัตถศิลป์ใหม่ขึ้น

จากการเชื่อมโยงหาแนวทางการพัฒนาสืบสานผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ราชบุรีไปด้วยกัน และในส่วนของผ้าชิ้น ผ้าทอตีนจก และผ้าขาวม้า นำความเป็นไปได้เชื่อมโยงเข้าสู่รายวิชาศิลปะสิ่งทอ 2 หรือร่วมกัน ถึงแนวทางในการปฏิบัติงาน โดยมีระยะห่างทางกายภาพ คือ การจัดทำห้องทดลองทางศิลปะ หัตถศิลป์ และการออกแบบ (Distancing Participatory Art & Craft Experimental Laboratory หรือ Art & Craft Lab) โดยแบ่งปันข้อมูลร่วมกับชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อย ผ่านการศึกษา กำหนดขอบเขตวิจัย การลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชน การปฏิบัติการทดลองการสร้างสรรคผ่านโจทย์ที่กำหนดร่วมกัน โดยคำนึงถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ในแต่ละผลิตภัณฑ์ทั้งในมิติของ ศิลปวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้ในการบูรณาการได้ผลลัพธ์เป็นงานออกแบบลวดลายผ้า เพื่อนำไปสู่การทดลอง พัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบเพื่อราชบุรีเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน และจัดทำการประเมินผลและศึกษาความเป็นไปได้ในการผลิตเชิง เศรษฐกิจต่อไป

ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน บ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นหนึ่งในตระกูล ผ้าทอจกที่สำคัญของเมืองราชบุรี งานหัตถกรรมที่สืบสานและต่อยอดกันมาแต่ยายาย ผ้าจกตระกูลคูบัว มีลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และโดดเด่นอยู่ด้วยกัน 8 ลายหลัก ได้แก่ ลายกาบ ลายกาบซ้อนหัก ลายกาบดอกแก้ว ลายดอกเซีย ลายโค้งแก้ง ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย ลาย หน้าหมอน และลายหักนกคุ้ม แต่ละลวดลายล้วนมีความหมายที่สืบทอด และทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษ สามารถทอผสมผสานจับคู่ลายหลักร่วมกับลายทอประกอบอื่น ๆ จัดชุดสี วางตำแหน่งลาย ได้ตามแต่ใจและประสบการณ์ของช่างทอแต่ละคน ดังนั้น ผลงานเก่าอี้ “ผู้หญิงนุ่งซิ่น ผู้ชายคาดเป่า” แนวความคิดในการออกแบบ เป็นแรงบันดาลใจจากครอบครัว เมื่อใดก็ตามที่ลูกเหนื่อยล้า เมื่อใดที่เด็กกลับบ้าน บ้านนั้นจะมีพ่อและแม่คอยเป็นดั่งให้หนุน และเป็นอกให้ซบได้เสมอ ดังนั้นแล้ว “ผู้หญิงนุ่งซิ่น” จึงเป็นสื่อแทนดั่งของแม่ และ “ผู้ชายคาดเป่า” เป็นสื่อแทนอกของพ่อ ด้วยลวดลายบนผืนผ้า จาก ผืนผ้าชิ้นตีนจก ผ้าชิ้นชีว และผ้าทอสีพื้น การสร้างภาพลักษณ์และ

ภาพจำใหม่ต่อผ้าตีนจก แต่ยังคงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นแบบเดิม คือ ความแปลกใหม่ที่ต้องการ และการสร้างประโยชน์ใช้สอยในมุมมองใหม่ที่แตกต่าง เปลี่ยนบริบทการใช้งานจากเครื่องนุ่งห่มเป็นเฟอร์นิเจอร์ของใช้ของตกแต่ง จึงเป็นการตอบโจทย์ในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานในกระบวนการวิจัยได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัยสร้างสรรค์

1. ศึกษาองค์ความรู้ของทุนวัฒนธรรมในด้านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เฉพาะเจาะจง ผ้าขึ้นตีนจกและผ้าขาวม้าบ้านคูบัว กระแสของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและชุมชนในจังหวัดราชบุรี
2. วิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง คุณสมบัติ คุณลักษณะ อัตลักษณ์ ทางศิลปวัฒนธรรม และความเป็นไปได้ด้านกระบวนการผลิต รวมถึงความเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์ผลงานบูรณาการข้ามศาสตร์ ระหว่างหัตถศิลป์
3. สร้างสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ผ่านความร่วมมือกับสำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด ร่วมมือกับการแบ่งปันข้อมูลระหว่างบุคลากรทางการศึกษา ภาคเอกชน ตัวแทนผู้ประกอบการของจังหวัดราชบุรี เพื่อนำไปสู่การทดลองพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบเพื่อราชบุรีเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน
4. สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผืนผ้าจกในภาพลักษณ์ใหม่ในรูปแบบของเคหะสิ่งทอ

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวทางในการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสิ่งทอร่วมสมัย จากวัฒนธรรม ไทยวน บ้านคูบัว ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี สู่ภาพลักษณ์ และอัตลักษณ์ภูมิปัญญาในมิติใหม่ที่มีประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างไปจากเดิม จากลวดลายและสีเส้นบนผืนผ้าสู่เก้าอี้-เคหะสิ่งทอจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาสู่ภาพลักษณ์ใหม่บนความร่วมมือ (ภาพ1)

ภาพ 1

กรอบแนวคิดและแนวทางการวิจัยสร้างสรรค์

การดำเนินงานวิจัย/สร้างสรรค์

การศึกษารวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม ทุนทางวัฒนธรรมผ้าทอไท-ยวน เริ่มจากศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นในเรื่องผ้าทอตีนจกไทยวน ของเมืองราชบุรี วิเคราะห์ ความหมาย อัตลักษณ์ เทคนิควิธีการทอและการทอสร้างสรรค์ ผ่านสำนักวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรีและตัวแทนศิลปินประจำจังหวัด จากนั้นสำรวจวิธีการทำงานร่วมกับบุคลากรในพื้นที่ ทหารอกับกลุ่มผู้ประกอบการ ผลิตภัณฑ์ชุมชน ศิลปินท้องถิ่น และคณะทำงาน วิเคราะห์ ข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาและสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ Art & Craft Lab ที่จะป็นกรอบพื้นฐาน (Platform) สำคัญในการทำงาน บูรณาการระหว่างศาสตร์ร่วมกัน ร่วมสร้างสรรค์โดยคณะนักวิจัย/นักศึกษา ร่วมกับชุมชน ผู้ประกอบการท้องถิ่น ศิลปินท้องถิ่น ศิลปินรับเชิญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้บุคลากรดังกล่าวมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะต่อการทดลองการผลิต เทคนิค

วัสดุ วิธีการ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์เดิม ผลผลิตและผลลัพธ์ที่ได้ คือผลงานผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ต้นแบบเฉพาะบุคคล ที่สามารถวิเคราะห์ ถอดบทเรียน วิธีการผลิต และความ เป็นไปได้ในเชิงเศรษฐกิจชุมชน มืองค์ประกอบร่วมของแนวคิดการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานการใช้องค์ความรู้ การรู้ การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพยากรเส้นทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยี และนวัตกรรมสมัยใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติและศูนย์สร้างสรรค์การออกแบบ, 2552)

ขอบเขตของประชากรและพื้นที่สร้างสรรค์ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ในเรื่องภูมิปัญญาวัฒนธรรมผ้าทอไท-ยวนทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น ทั้งภาคเอกสารและสืบค้นจากงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง เนื้อหา ข้อมูลที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์ และการลงพื้นที่เก็บข้อมูล การ สอบถาม พูดคุย และร่วมแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นการ ศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์เชิงศิลปวัฒนธรรม จากตลาดผ้าขึ้นตีนจก กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ยวน บ้านคูบัว ตำบลคูบัว จ.ราชบุรี โดยการศึกษา ผ้าทอจากแหล่งเรียนรู้และแหล่งทอผ้า ได้แก่ 1) ศูนย์ทอผ้าจากบ้าน ยายช้อน กำลังหาญ ผู้ให้ข้อมูล; ป้าพิมพ์ ชมพูเทศ 2) สหกรณ์ การเกษตรไทยวน ราชบุรี และจิตอาสาถิ่นฐานบ้านคูบัว ผู้ให้ข้อมูล; อ.ดร.อุดม สมพร 3) ศูนย์ทอผ้าจก ร้านผ้ามณี ผู้ให้ข้อมูล; คุณจิราภา สุขเกษม และ 4) กาดวิถีชุมชนคูบัว ตั้งอยู่ในวัดโฆลงสุวรรณคีรี

ขอบเขตด้านเนื้อหาและเทคนิคการสร้างสรรค์งานวิจัย เป็น วิจัย/สร้างสรรค์เชิงปริมาณ ศึกษากระบวนการทอผ้าตีนจก และ เทคนิคการสร้างสรรค์อื่น สืบหาความต้องการและศักยภาพของ ชุมชน นำเสนอแนวความคิดและการออกแบบสร้างสรรค์จากทุน วัฒนธรรมการทอผ้า นำเรื่องราวจากตลาดผ้าจกดั้งเดิมมาออกแบบ เชิงประยุกต์ ลด ตัดทอน ใช้วัสดุให้เกิดความร่วมมือ จากตลาดลายจก บนผืนผ้าขึ้นตีนจกสู่กระบวนการทอประยุกต์ ให้ชิ้นงานมีความแปลก ใหม่ แปลกตา สร้างภาพร่างผลงานผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากตลาดลาย ผ้าทอจกสู่บริบทผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้อง

ต่อยอดจากทฤษฎีวัฒนธรรมดั้งเดิมและต่อยอดสร้างสรรค์ผืนผ้าจากนั้นเป็นผลิตภัณฑ์เก้าอี้-เคหะสิ่งทอในมิติใหม่ เพื่อประโยชน์ใช้สอยในมุมมองใหม่ สร้างผลงานทดลองต้นแบบผลิตภัณฑ์

ผู้หญิงไทย-ยวน หัตถทอผ้าตั้งแต่ยังเด็ก เริ่มจากการทอผ้าพื้น และเริ่มจกด้วยลายง่าย ๆ บ้างทอผ้าสำหรับไว้ใช้เองและสำหรับคนในครอบครัว ผ้าที่ใช้ในวิถีชีวิตของชาวไทยวนมีอยู่ด้วยกันหลายชนิด ทั้งที่ทอเป็นผ้าพื้น สำหรับสวมใส่ในชีวิตประจำวัน และผ้าผืนที่ทอด้วยเทคนิคจกในงานพิธีต่าง ๆ เช่น ผ้าปรกหัวนาค หรือผ้าปรกหัวนาคจก เป็นผ้าทอที่ใช้คลุมศีรษะของนาคตอนก่อนจะเข้าโบสถ์ ผู้ที่จะทอผ้าปรกหัวนาคนี้ได้ จะเป็นแม่ของนาค หรือพี่สาว น้องสาว คนในครอบครัวของนาคเท่านั้น ลวดลายที่นิยมนำมาทอมักเป็นลวดลายจากธรรมชาติใกล้ตัว เช่น ลายดอกพิกุล ลายดอกเขีย ลายช้าง ลายม้า เป็นต้น หรือ หมอนจก นิยมทอด้วยลายจกหน้าหมอนบริเวณหน้าหมอนทั้งสองฝั่ง ขนาดประมาณ 4x6 นิ้ว จะใช้สีแดง สีดำ และสีเหลืองเป็นสีหลัก นิยมจกด้วยลายที่ละเอียด วิจิตรบรรจงบ่งบอกถึงคุณลักษณะของช่างทอที่มีฝีมือ ทั้งลายนาค ลายนาคอุ้มหน่วย ลายกาบขนาค ลายนาคช้องช่อ ลายกาบดอกแก้ว ลายกาบนกคู่ หรือลายดอกแก้ว แบบต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นจินตนาการของช่างทอทั้งสิ้น อีกประเภทผ้าทอที่สำคัญคือ ผ้าซิ่น หรือผ้าถุง สำหรับสวมใส่ของผู้หญิงไทย-ยวน ซึ่งซิ่นแต่ละประเภทก็จะมีคามพิเศษต่างกัน ลักษณะของผ้าซิ่นไทย-ยวน ประกอบด้วยผ้า 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) ส่วนหัวซิ่น ทอเป็นแถบผ้าสีขาวอยู่บนสุดและทอต่อด้วยแถบสีแดง 2) ส่วนตัวซิ่น เป็นส่วนกลางของผืนผ้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดมีหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นแถบสีดำทั้งผืน แถบสีเขียว หรือแถบสีแดงสลับเขียว และ 3) ส่วนตีนซิ่น เป็นส่วนเชิงหรือปลายสุดของผืนผ้า มีขนาดกว้างประมาณ 9-12 นิ้ว แล้วแต่การประกอบลายของช่างทอ ทุกตีนซิ่นจะต้องมีแถบสีเหลืองหรือเรียกว่าแถบเหลืองทอดติดอยู่ส่วนสุดท้ายของซิ่นเสมอ ผ้าซิ่นปกติที่ใช้ในชีวิตประจำวัน จะไม่เน้นตีนจก ทอเป็นผ้าพื้นเรียบ ๆ แต่ผ้าที่เย็บต่อด้วยตีนจกจะเป็นผ้าที่มีความพิเศษไว้สำหรับใส่ในงานพิธี งานบุญ หรืองานมงคลต่าง ๆ ความพิเศษของลวดลายผ้าจกของชาว

ไท-ยวนราชบุรีที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีอยู่ด้วยกัน 8 ลายหลัก (ภาพ 2) ได้แก่ ลายกาบ ลายกาบซ้อนหัก ลายกาบดอกแก้ว ลายดอกเซีย ลายโค้งแก้ง ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย ลายหน้าหมอน และลายหักนกคู้ แต่ละลวดลายล้วนมีความหมายที่สืบทอดและทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นการเรียกชื่อตามลายที่ทอเป็นแถบใหญ่สุดตรงส่วนกลางของผืน เรียกว่าลายหลัก ซึ่งช่างทอสามารถทอผสมลายหลักเหล่านี้ให้เกิดเป็นลายอื่น ๆ ได้ตามแต่จินตนาการของช่างทอแต่ละคน เช่น ลายเซียซ้อนเซีย ลายเซียซ้อนหัก ลายกาบหักดอกแก้ว ลายเกี่ยวซ้อนกาบ เป็นต้น และทอผสมกับลายประกอบย่อยอื่น ๆ ทอขนานขนานไปกับลายหลัก เช่น ลายมะลิเลื้อย ลายดอกแก้ว ลายข้าวตอก ลายนกหมู่ ลายหนามเตย เป็นต้น (ประภากร สุคนธมณี, 2564, 94-98)

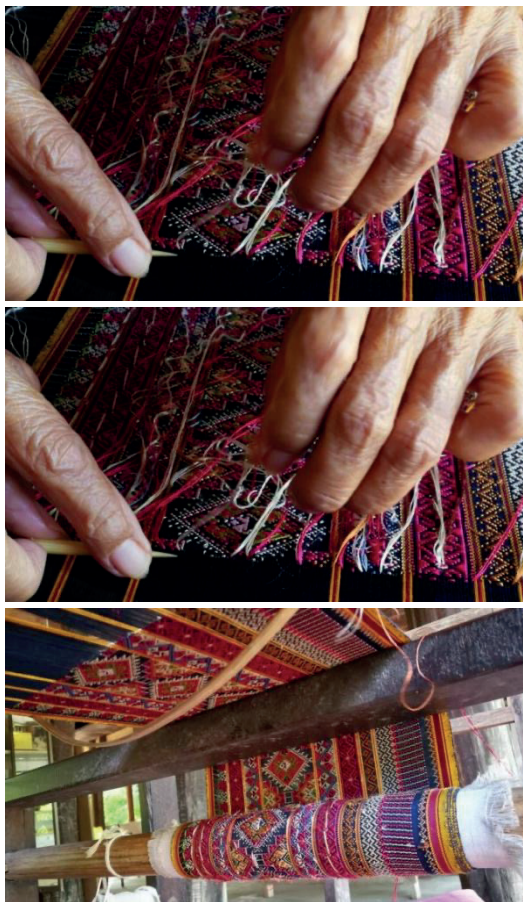
ภาพ 2

ลายผ้าขึ้นต้นจาก 8 ลายเอกลักษณ์ของชาวไทยวน คูบัว จ.ราชบุรี โดยจะเรียกชื่อตามลายที่ทอเป็นแถบใหญ่ที่สุดบนผืนผ้า และทอขนานด้วยลายประกอบอื่น ๆ ขนานไปบนผืนผ้าด้วย

ภาพ 3

การทอด้วยเทคนิคจกส่วนตีนขึ้น ศูนย์ทอผ้าจากบ้านยายซ้อน กำลังหาญ ผู้ทอโดยป้าพิมพ์ ชมพูเทศ ทายาทรุ่นที่ 2 ของบ้านคุณยายซ้อน การทอส่วนตีนขึ้นของชาวไทวนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษนั้น จะใช้ชนม่นในการสะกิดเส้นไหมพิเศษที่นำมาเป็นลายจกขึ้นมาด้านบน ที่ถือว่าเป็นส่วนด้านหลังของผืนผ้า สะดวกในการมัดเก็บบมของเส้นไหมที่นำมาทอ และลายด้านสวยจะอยู่ด้านล่างระหว่างทอ ซึ่งช่างทอจะต้องมีความชำนาญในการทอเป็นอย่างมาก

ภาพ 4

การแต่งกายของชาวไทย-ยวนแบบดั้งเดิม ผู้ชาย นิยมสวมเสื้อและกางเกงที่ย้อมด้วยคราม เป็นสีครามน้ำเงิน หรือสีดำ คาดกระเป๋าก้นที่เอว ผู้หญิง นิยมสวมเสื้อเข้ารูปสีครามน้ำเงินผ่าหน้ามีแถบสีแดงตรงกลางเรียกว่า แล็บแดง สวมผ้าซิ่นที่เป็นเอกลักษณ์พิเศษของชาวไทย-ยวน ทั้งผ้าซิ่นตีนจก, ผ้าซิ่นขี้ว (ซิ่นสีเขียว), ผ้าซิ่นแล้ (ซิ่นเหลือง) และผ้าซิ่นตา

การวางแผนเตรียมแนวทางสำหรับการบูรณาการสร้างสรรค์

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน ช่างทอ ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ ข้อมูลจากแหล่งชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เชิงวัฒนธรรม ได้เป็นข้อสรุปแยกเป็นประเด็นดังนี้ 1) วัฒนธรรมการใช้ผ้า ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต ได้แก่ ประเภทของผ้า วัสดุที่ใช้ในการทอ ลวดลายและความหมาย สี สัน เทคนิค เรื่องเล่าจากผืนผ้า 2) การถ่ายทอดรูปแบบความรู้และภูมิปัญญา วัฒนธรรมการใช้ผ้า ภูมิปัญญาที่ยังคงอยู่ และการถ่ายทอดวัฒนธรรมรุ่นสู่รุ่น 3) ผลกระทบจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับประเภท รูปแบบ และการใช้สอยผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เดิมสู่การออกแบบในมิติใหม่ และการบูรณาการร่วมกันของชุมชนและนักวิจัย ได้เป็นข้อสรุป 4) องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดของการออกแบบ/สร้างสรรค์ และ 5) การใช้ประโยชน์จากงานศิลปะในมุมมองอื่น ๆ สร้างความยั่งยืนให้แก่สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ของชุมชนแล้วนั้น การทำซ้ำผลผลิตจากภูมิปัญญาดั้งเดิมอาจไม่เพียงพอ ยังคงต้องมีการปรับเปลี่ยน แปรเปลี่ยนผลผลิตให้เกิดเป็นสินค้า ผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ตอบสนอง

ความต้องการของกลุ่มคนในพื้นที่เป้าหมาย ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป
 เป็นการพัฒนากฎมิตินโยบายทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ให้เกิดภาพ
 ลักษณะในบริบทใหม่ ต่อยอดสิ่งเดิม เพิ่มเติมเป็นสิ่งใหม่ สร้างฐานผู้
 บริโภคที่ขยายแตกต่างไปจากเดิม (ภูวนาถ รัตนรังสิกุล, 2565)

ภาพ 5

บ้านพิมพ์ ชุมพูเทศ สาธิตการนุ่งผ้าขึ้นตีนจก ส่วนของผ้าขึ้นตีนจก ประกอบด้วย หัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้น
 ตามลำดับจากผืนผ้า เป็นหนึ่งในที่มาของแรงบันดาลใจการออกแบบชิ้นงานสร้างสรรค์ “ผู้หญิงนุ่งขึ้น”

แนวความคิดการออกแบบและแนวทางการกำหนดงานออกแบบ

ศึกษาอัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมทางด้านกระบวนการผลิตต่าง ๆ จากกลุ่มหัตถกรรมทอผ้าจากบ้าน คูบัว อ.เมือง จ.ราชบุรี ข้อสังเกตที่พบคือ ใช้เวลาในการทอส่วนตีนจกแต่ละผืนนาน 3-5 เดือน ได้งานละเอียดและมีความปราณีตมาก จากนั้นจึงนำมาเย็บต่อประกอบเข้ากับส่วนตัวชิ้น และหัวชิ้น จึงจะได้เป็นผืนผ้าชิ้นที่สวยงาม ดังนั้น จากอัตลักษณ์ดั้งเดิม กระบวนการทอ และข้อสังเกตจากกระบวนการเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน จากการแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไท-ยวน ในจังหวัดราชบุรี ผู้ชาย นิยมสวมเสื้อ และกางเกงที่ย้อมด้วยครามเป็นสีครามน้ำเงินหรือสีดำ คาดกระเป๋าลักที่เอวสำหรับใส่สัมภาระออกไปทำงานนอกบ้าน ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าชิ้นที่ทอขึ้นเอง ทั้งผ้าชิ้นที่ทอด้วยสีพื้นผ้าชิ้นที่ทอด้วยเทคนิคการจก ดังนั้น การสร้างสรรค์ผลงาน “ผู้หญิงนุ่งชิ้น - ผู้ชายคาดเป๋า” ต้องการนำเสนอและสร้างสรรค์ผลงานด้วยภาพลักษณ์ของความเป็นผืนผ้าทอตีนจกให้เป็นผลิตภัณฑ์ในมิติใหม่ แรงบันดาลใจจากเครื่องแต่งกายของผู้ชาย (พ่อ) และผู้หญิง (แม่) สร้างเรื่องราวเพื่อสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ดึงความงามจากการแต่งกายที่มีมาแต่โบราณมาออกแบบและใช้ความพิเศษจากลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์บนผืนผ้าชิ้นตีนจกมานำเสนอเป็นจุดเด่น เปลี่ยนแนวทางและประโยชน์ใช้สอยบนผืนผ้าให้มีความแตกต่างไปจากเดิม แต่กระบวนการสร้างสรรค์ยังคงผสมผสานแนวความคิดและเทคนิควิธีการทอจากแบบดั้งเดิมไว้เพียงปรับเปลี่ยนวัสดุการทอ รูปลักษณ์ และประโยชน์ใช้สอย ให้ความร่วมสมัยและเหมาะสมกับแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์โดยกำหนดแนวทางไว้ 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ความงามของผืนผ้า เลือกดึงความพิเศษจากลวดลายจกที่เป็นเอกลักษณ์ของผืนผ้าทอไท-ยวน ราชบุรี ทั้ง 8 ลาย มาออกแบบจัดองค์ประกอบ และจัดวางในมุมมองใหม่ แต่ยังคงกลิ่นอายของอัตลักษณ์ไท-ยวน ราชบุรี

2. ระยะเวลาในการทอจกสร้างสรรค์ ลดเวลา ลดขั้นตอน เปลี่ยนวัสดุการทอให้ง่ายต่อการสร้างสรรค์

3. ความสะดวกสบายในการใช้งาน และความแข็งแรง-ปลอดภัย เลือกใช้วัสดุโครงสร้างหลักและไม่เป็นฐานเก้าอี้ ผืนผ้าทอห่อหุ้มบน ฟองน้ำที่มีความยืดหยุ่น รับน้ำหนักจากการใช้งานได้เป็นอย่างดี ผลงานผืนผ้าจากสำหรับเป็นเก้าอี้นั่ง เป็นที่นั่งพักผ่อน เอนกายนอนเหมือน นอนหนุนตักพ่อ-แม่

4. หน้าที่ใช้สอยและกลุ่มเป้าหมาย ปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้งาน ให้แตกต่างจากเดิม เมื่อสินค้าเปลี่ยน กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้บริโภค ย่อมเปลี่ยนตาม

กระบวนการสร้างสรรค์

การทอผ้าแบบดั้งเดิมของกลุ่มไท-ยวน คูบัว จังหวัดราชบุรี ผสมผสานแนวความคิดและเทคนิควิธีการทอจากแบบใหม่ ปรับเปลี่ยนวัสดุ การทอให้มีขนาดที่แตกต่าง สามารถทำให้เกิดมิติและภาพลักษณ์ใหม่ของผืนผ้า แต่ยังคงความคุ้นชินของความเป็นผืนผ้าจากได้ มีกระบวนการสร้างสรรค์ แบ่งเป็นกระบวนการทางเส้นยืน และกระบวนการทางเส้นพุ่ง ดังนี้

กระบวนการทางเส้นยืน ใช้เส้นใยสังเคราะห์สีดำเป็นเส้นทางยืน ขนาดหน้ากว้าง 1 เมตร (100 เซนติเมตร) และขนาดความยาว 10 เมตร นำมาร้อยตะกอ สืบพันหวีและโยงเข้ากับกึ่งทอผ้าแบบพื้นบ้าน เตรียมทอ

กระบวนการทางเส้นพุ่ง เป็นการผสมผสานการทอด้วยวัสดุที่มีความแตกต่างจากการทอผ้าจากแบบดั้งเดิม ด้วยขนาดของเส้นทอพิเศษสำหรับจากมีความใหญ่มากขึ้น ทำให้ผลลัพธ์ของผืนผ้ามีความแตกต่างเช่นกัน มีกระบวนการ 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 เป็นการนำเศษผ้าที่เหลือจากการจัดงาน กิจกรรมต่าง ๆ (Event) ที่เกี่ยวกับผ้ามาใช้เป็นวัสดุทอหลัก โดยนำมาต้มทำความสะอาด แบ่งย่อยเป็นสี่พื้น และย่อยสี่เหลี่อน้ำหนักตามแบบร่าง ตัดให้เป็นแถบเส้นตามหน้าผ้าขนาดกว้าง 1 นิ้ว โดยตัดริมผ้าให้ขาดแบบสลับข้างเพื่อให้เส้นผ้าทั้งหมดเชื่อมต่อกันสามารถนำมาหมุนเป็นใจกลมสำหรับทอพุ่งเป็นเส้นพุ่งปกติและตัดเป็นเส้นขนาด 1 เซนติเมตรโดยตัดให้แต่ละเส้นขาดจาก

กันใช้สำหรับการทอจากเส้นพิเศษ สีที่ทำการย้อม ได้แก่ สีดำ สำหรับเป็นตัวขึ้นสีแดง สีเหลือง สีขาวและสีเขียว สำหรับจกเป็นลวดลายหักนกคู่ ส่วนที่ 2 เป็นการเตรียมเส้นพุ่ง เพื่อทอสอดปิดระหว่างแถวของการทอจก ใช้วิธีการปั่นและกรอใส่หลอด สำหรับบรรจุในกระสวยทอผ้าทอพุ่งปกติ

กระบวนการทอ แบ่งการทอเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การทอผ้าพื้น โดยใช้เส้นผ้าตัดเส้นม้วนเป็นก้อน (ใจ) นำมาพุ่งทอสอดเป็นเส้นพุ่งปกติ และ 2) การทอจก นอกจากเส้นผ้าทอเป็นเส้นปกติแล้ว ใช้เส้นผ้าตัดเส้นทอจกเป็นเส้นพุ่งพิเศษร่วมด้วยเพื่อจกให้เป็นลวดลายตามที่ต้องการ

ภาพ 6

การย้อมผ้า ใช้ผ้าฝ้ายสีขาวที่เหลือทิ้งจากอุตสาหกรรม และงานกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนทางหนึ่ง จากวัสดุเหลือใช้ในกิจการหนึ่งเปลี่ยนผ่านให้เป็นสิ่งใหม่ในอีกกิจการหนึ่งได้อย่างสมบูรณ์ หลังจากนำผ้าเหลือทิ้งกลับมาทำความสะอาด และทำการย้อมสี ตามแบบร่างก่อนนำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์ใหม่

ภาพ 7

ตัดผ้าที่ย้อมแล้วให้เป็นเส้นผ้าสำหรับเตรียมทอ ขนาดตัดที่ความกว้าง 1 นิ้วต่อเส้น ตัด 15 เส้น (โดยไม่ตัดให้ริมผ้าขาดจากกัน) ม้วนให้เป็นก้อนกลม (1ก้อนทอ เท่ากับผ้า 35 เซนติเมตร สามารถทอได้ประมาณ 10 เซนติเมตร)

ภาพ 8

การม้วนผ้าเป็นใจ (ก้อนทอ) สำหรับเตรียมทอเป็นเส้นพุ่งและเส้นจกพิเศษ

ภาพ 9

แบบร่างผลงาน “ผู้หญิงนุ่งซิ่น-ผู้ชายคาดเป๋า” ที่ผ่านแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การพูดคุย และคัดเลือกแล้ว “ผู้หญิงนุ่งซิ่น” แรบบันดาลใจส่วนหนึ่งจาก “ซิ่นซิว” (ซิว=สีเขียว) ทอส่วนสีพื้นจะเป็นการใช้เส้นผ้าม้วนเป็นก้อนทอสลักับเส้นไหม ทอสอดสลัสีตามแบบร่าง

ภาพ 10

การทอและการจกลาย ลายหนามเตยมีลักษณะคล้ายลายจิกแซกทอด้วยเส้นผ้าสีส้ม, ลายข้าวหลามตัดทอด้วยเส้นผ้าสีครีมแทรกระหว่างลายหนามเตย, ลายนกคู่กินน้ำฮ่อมต้น เป็นนก 2 ตัวหันหน้าเข้าหากันทอด้วยเส้นผ้าสีเหลือง ส่วนหัวซึ่งเป็นผ้าพื้นต่อด้วยส่วนตัว และส่วนตีนทอด้วยการจก ใช้คู่สีในการจกเป็นสีสดไล่ให้ลายจกเด่นขึ้นมาจากพื้นผ้าที่ทอด้วยสีแดงไล่ไปหาสีดำ (งานสร้างสรรค์นี้เริ่มทอจากส่วนบนของผืนผ้าไล่ลงไปส่วนปลายทำให้ลายผ้าที่ทอด้วยเทคนิคจกส่วนเชิงผ้ากลับหัวในระหว่างการทอสามารถเริ่มทอจากส่วนเชิงผ้าขึ้นมาด้านบนได้เช่นกัน เพื่อให้ลายจกที่ทำการจกไม่กลับหัวระหว่างทอ)

ภาพ 11

กระบวนการทอจากในงานวิจัยสร้างสรรค์ เป็นการใช้เส้นผ้าทอเป็นทั้งเส้นพุ่งปกติและเส้นพุ่งพิเศษ โดยวิธีการจากเส้นพุ่งพิเศษนั้นจะตัดทิศทางของเส้นผ้าลงไปตามด้านล่างของเส้นยืน ที่ระหว่างการทอสามารถมองเห็น ลวดลายที่ทำการทอได้ชัดเจน ซึ่งจะแตกต่างจากวิธีการทอของไทวนที่ปลายเส้นไหมอยู่ด้านบน ลวดลาย ทอด้านสวยอยู่ด้านล่าง

ภาพลักษณ์ใหม่จากผืนผ้าที่ทอจากลวดลายขึ้นดินจก

การนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ของผืนผ้าด้วยผลิตภัณฑ์เก้าอี้-สิ่ง ทอในมิติใหม่ เป็นการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของผลงานสร้างสรรค์ สู่ เศรษฐกิจชุมชน จากผืนผ้า เป็นเก้าอี้นั่ง เป็นเฟอร์นิเจอร์ เป็นเคหะ สิ่งทอรูปแบบใหม่ ที่คำนึงถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ ในมิติของศิลป วัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเก้าอี้จากลายผ้าจก 2 ตัว สู่การจด สิทธิบัตรเพื่อรับรองแนวคิดของการออกแบบผลิตภัณฑ์ เลขที่คำขอ 2202000371-2202000372 วันที่ยื่นจด 31 มกราคม พ.ศ.2565 ถือ ได้ว่าเป็นผลพลอยได้จากสิ่งใหม่ของการวิจัยสร้างสรรค์ เป็นจุดเริ่ม ที่ต้องการสื่อและสร้างแรงบันดาลใจให้กับชุมชน ให้รักและหวงแหน ความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้เก้าอี้นี้แสดงออกถึงตัวตนของ ชาวไท-ยวนราชนบุรี

นอกจากผลิตภัณฑ์สิ่งทอใหม่นี้ที่เห็นเป็นรูปธรรมนำเสนอต่อ ชุมชน ยังเห็นความเป็นนามธรรมที่ชัดเจนของภาพความร่วมมือร่วมใจ กันของกลุ่มชุมชน ช่างทอ และนักวิจัย มีส่วนร่วมในการออกแบบ

ปรับเปลี่ยนร่าง และแสดงความคิดเห็นต่อลวดลายที่นำมาทอบนผืนผ้า
จกใหม่ จากลวดลายจกขนาดเล็ก ทอขยายขึ้นเป็นลวดลายจกขนาดใหญ่ เป็นการสร้างความคุ้นเคยด้วยลวดลายเดิมแต่อาจไม่คุ้นชินจาก
แบบแผนเดิมที่เคยเป็นมา จากงานหัตถกรรมสู่งานหัตถศิลป์ที่มีกลิ่น
อายของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากชุมชนไทยวน ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี
นำมาต่อยอดจนเกิดเป็นความสำเร็จร่วมกันระหว่างนักวิจัย ช่างทอ
และผู้ประกอบการ เกิดเป็นประโยชน์ใหม่สู่กระแสโลกในยุคปัจจุบัน
สร้างเป็นเรื่องราวของชุมชน จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและ
กัน สู่กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกัน เผยแพร่เรื่องราวต่าง ๆ
ของชุมชน ผ่านโลกออนไลน์ในแพลตฟอร์ม Facebook : Smart
Ratchaburi นำเสนอเรื่องราวผ่านผืนผ้าทั้งรูปแบบผ้าทอตีนจกเดิม
และรูปแบบใหม่ในการสร้างสรรค์ สร้างตลาด สร้างเครือข่าย นำพา
ทั้งงานหัตถกรรมและงานหัตถศิลป์ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย องค์ความรู้ของทุนวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์
ท้องถิ่น และได้ทำการศึกษาผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ที่มีความโดดเด่น
ทั้งทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม จากการสำรวจพื้นที่ เฉพาะ
เจาะจงที่แหล่งทอผ้าจก ชาติพันธุ์ ไทย-ยวน บ้านคูบัว ผ่านการลงพื้นที่
ที่และรวมถึงการนำกลุ่มนักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการลงพื้นที่และ
เรียนรู้ เก็บข้อมูลวิเคราะห์ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอตีนจก ผ้าขึ้น
และผ้าขาวม้า ผลที่ได้จากการลงพื้นที่ การมีส่วนร่วม ตลอดจนการ
ดำเนินการวิจัย/สร้างสรรค์เป็นผลงานผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ได้เป็นข้อสรุป
ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. การออกแบบที่มีชุมชนเป็นส่วนร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน
และกัน นำมาสู่การออกแบบลวดลายผ้าสำหรับงานสร้างสรรค์ จาก
ชุดสี ลวดลายทอจกอัตลักษณ์ สู่เอกลักษณ์ของชุดสีและลวดลายแบบ
ใหม่ ได้ภาพลักษณ์ใหม่เป็นผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากเทคนิคจก

2. ได้ผลงานผลิตภัณฑ์สิ่งทอสร้างสรรค์ ที่มีประโยชน์ใช้สอยเป็น
เก้าอี้-เคหะสิ่งทอร่วมสมัยที่ยังคงนำเสนอซึ่งความงามของผืนผ้า

จากไท-ยวน สามารถวิเคราะห์ ถอดบทเรียน สู่การพัฒนา ปรับจุดอ่อน ด้านเวลาในการผลิตให้สั้นลงและง่ายขึ้น ถ่ายทอดการเรียนรู้เชิง เทคนิคของการทอจกแบบร่วมสมัย ต่อยอด แปรเปลี่ยนในรูปแบบ ผลิตภัณฑ์อื่นได้และสร้างความเป็นไปได้ในเชิงเศรษฐกิจชุมชน สร้าง งานส่วนเพิ่มเติมจากผืนผ้าสู่ผลิตภัณฑ์เก๋ๆ

3. สร้างความร่วมมือกับหลายภาคส่วนในจังหวัดราชบุรีทั้งภาค รัฐ และเอกชน หาแนวทางเพื่อทำให้เมืองราชบุรีมีชื่อเสียงและดำรง ไว้ซึ่งรากทางวัฒนธรรมการทอผ้าที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ส่วนหนึ่งของ โครงการวิจัยฯ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการนำเทคนิคการทอผ้าให้ นักเรียนโรงเรียนเทศบาล 5 พลโทยอินทราชภูมิ ได้ฝึกปฏิบัติการ ทอผ้าแบบง่าย เป็นการปลูกฝังและสร้างความเข้าใจในวิธีการทอแก่ เยาวชน

4. การศึกษาและต่อยอดองค์ความรู้ ผลงานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เคหะสิ่งทอใหม่นี้ สามารถขับเคลื่อนและนำพาวัฒนธรรมดั้งเดิมจาก ประวัติศาสตร์ ประเพณีนิยม สู่การเล่าเรื่องด้วยงานศิลปะร่วมสมัย ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงสูง ส่งผลให้การเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมของ ชาวไท-ยวน เป็นที่รู้จักในภาพลักษณ์ใหม่ที่เกิดจากการจัดวาง สร้างสรรค์ และสร้างภาพจำในมุมมองใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม และยังเป็นการ สร้างมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์ให้กับสินค้าผลิตภัณฑ์สิ่งทอในรูปแบบใหม่ ด้วย

วิเคราะห์ผลลัพธ์จากผลงานผลิตภัณฑ์ความเป็นไปได้ในเชิงเศรษฐกิจ ชุมชน

การอนุรักษ์ควรควบคู่ไปกับการพัฒนา จากการอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอด สู่การประยุกต์ศิลป์ และยืนหยัดเป็นสิทธิบัตรการออกแบบ สามารถสร้างสรรค์ให้กับชุมชนเกิดเป็นมูลค่าเพิ่ม เชิงเศรษฐกิจ ด้วย ความที่ผืนผ้าชิ้นทอด้วยลวดลายผ้าจากที่เป็นเอกลักษณ์นี้ ถือได้ว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า เป็นจุด เด่นของอัตลักษณ์ที่สำคัญของเมืองราชบุรี เป็นสิ่งที่ควรแก่การอนุรักษ์

และสืบสานให้ชนรุ่นหลังได้รับรู้ และอีกทางคู่ขนานคือการเชื่อมโยงหาแนวทางการพัฒนา สืบสานผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น จากการลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชน ช่างทอ และผู้ประกอบการ ทำให้ได้เห็นกระบวนการทอที่ซับซ้อน ละเอียดย่อน ใช้ระยะเวลาในการทอผ้าจากแต่ละผืนค่อนข้างนาน ทำให้ผืนผ้าเมื่อทอเสร็จจึงมีราคาสูง และการใช้ประโยชน์จากผืนผ้าเป็นไปเพียงเพื่อการนุ่งห่ม เป็นเสื้อผ้า-เครื่องแต่งกาย

กระบวนการสร้างสรรค์ผืนผ้าจากในรูปแบบใหม่ มีการให้ชุมชนและภาคส่วนอื่น ๆ มีส่วนร่วมตั้งแต่การทอสร้างสรรค์จากผืนผ้า แปรเปลี่ยนเป็นงานผลิตภัณฑ์ การตัดเย็บเบาขึ้นรูปผืนผ้า การขึ้นโครงสร้างของเก้าอี้ ผลงานในแต่ละขั้นตอน เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างงานและเศรษฐกิจของชุมชนร่วมกัน จากการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ ประมวลผล และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านกระบวนการทอสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์สิ่งทอร่วมสมัย ด้วยวิธีการทอบนกี่ทอผ้าแบบเดิม แต่ให้ผลลัพธ์การทอเร็วขึ้น ระยะเวลาในการทอสร้างสรรค์เป็นลวดลายน้อยลง ได้ผลิตผลชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ประเมินผลลัพธ์ร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ประกอบการที่มีใจเพียงกลุ่มทอผ้า และการตัดเย็บแต่เป็นกลุ่มเพิ่มเติมกลุ่มงานอุตสาหกรรมทำมือในชุมชน สังเคราะห์ถึงจุดอ่อน จุดแข็ง ภาพลักษณ์พร้อมแนวคิดที่เกิดขึ้นในกรอบของศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ไม่แปรเปลี่ยน การถ่ายทอดองค์ความรู้จากกระบวนการวิจัยสู่การเรียนการสอน การออกแบบและสร้างสรรค์ เห็นถึงความเป็นไปได้ในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านโครงสร้างของกระบวนการทั้งหมด ดังนั้น การทอผ้าตื้นจกจากฐานรากเดิมของชุมชน ช่างทอและผู้ประกอบการ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเทคนิคการทอผ้าจากแล้ว ยังสร้างความภูมิใจให้แก่วัฒนธนากรรมของบรรพบุรุษ สามารถนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาต่อยอดและถ่ายทอดเป็นบทเรียนเปลี่ยนผ่านเป็นการประยุกต์สู่กระบวนการสร้างสรรค์ในมิติใหม่

ภาพ 12

“ผู้หญิงนั่งขึ้น-ผู้ชายคาดเป้า” บนโครงสร้างเหล็กแบนสีดำ ที่ออกแบบให้มีความเรียบง่ายและอ่อนช้อย

ภาพ 13

ผลงาน “ผู้หญิงนั่งขึ้น-ผู้ชายคาดเป้า” พร้อมหมอนอิงรูปทรงและขนาดต่าง ๆ

ภาพ 14

ผลงาน “ผู้หญิงนั่งขึ้น”

“ผู้หญิงนั่งขึ้น” แรงบันดาลใจมาจาก “แม่” หรือหญิงชาวไท-ยวน ที่มีการแต่งกายแบบดั้งเดิม โดยทั่วไปหญิง ไท-ยวนนิยมทอผ้าขึ้นไว้ใช้เอง ซึ่งลักษณะของผ้าขึ้นไท-ยวน ประกอบด้วย 1) ส่วนหัวขึ้น ทอเป็นแถบผ้าสีขาวอยู่บนสุดและทอต่อด้วยแถบสีแดง 2) ส่วนตัวขึ้น เป็นส่วนกลางของผืนผ้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และ 3) ส่วนตีนขึ้น เป็นส่วนเชิงหรือปลายสุดของผืนผ้า ทุกตีนขึ้นจะต้องมีแถบสีเหลือง หรือเรียกว่าเล็บเหลืองทอติดอยู่ส่วนสุดท้ายของขึ้นเสมอ เกร็ดลักษณะหนึ่งที่สำคัญของผืนผ้าส่วนตีนขึ้นนี้คือ การจก จากการวิเคราะหผืนผ้าขึ้น ถอดแบบสู่การออกแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ เป็นลวดลายของเก้าอี้มีการไล่เรียงตามลำดับของส่วนประกอบของผ้าขึ้นไท-ยวน ตั้งแต่ส่วนหัวทอด้วยแถบผ้าสีขาวต่อแดง ส่วนตัวทอด้วยลายริ้วสีดำ และส่วนตีนขึ้นทอด้วยลายจกนกคู่ ให้เหมือนเก้าอี้ตัวนี้แทนटकของผู้เป็นแม่เวลาเราหนุนนอน พร้อมหมอนอิงรูปทรงและขนาดต่าง ๆ ที่มีการทอและจกเข้าคู่กัน

ภาพ 15

ผลงาน “ผู้ชายคาดเป๋า”

“ผู้ชายคาดเป๋า” แรงบันดาลใจจาก “พ่อ” การแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวไท-ยวน ในจังหวัดราชบุรี ผู้ชาย นิยมสวมเสื้อ และกางเกงที่ย้อมด้วยคราม เป็นสีครามน้ำเงินหรือออกไปทางสีดำ คาดกระเป๋าลูกที่เอวสำหรับใส่สัมภาระออกไปทำงานนอกบ้าน ซึ่งจากภาพผลงานผ้าทอบนเก้าอี้สีหลักเป็นสีเข้ม ทอลายคาดตรงกลาง กอปรกับการวางหมอนอิง คล้ายการคาดกระเป๋าลูกของผู้ชายชาวไทยวน

ข้อเสนอแนะ

กระบวนการทอสร้างสรรค์ในครั้งนี้ เป็นการนำใหม่เข้ามาใช้ในการทอ เส้นผ้าที่นำมาทอมีขนาดและความแตกต่างจากเส้นใยใหม่หรือเส้นใยสังเคราะห์ที่กลุ่มชุมชนใช้อยู่เดิม การทอจากประยุกต์ที่สร้างสรรค์ด้วยเส้นผ้าผนวกกับลวดลายที่มีรูปแบบมาแต่บรรพบุรุษเดิม ในกระบวนการทอ จึงมีการปรับเปลี่ยน ประเมิน และปรับปรุงเส้นผ้าทอให้เหมาะแก่การจกกลายสร้างสรรค์ ดังนี้

1. เส้นผ้าที่นำมาเป็นเส้นทอและเส้นจกพิเศษ และทอร่วมกับเส้นพุ่งปกติที่ใช้เป็นไหมซัมเมอร์เบอร์ 16 มีขนาดเส้นที่แตกต่างกันมาก (เส้นผ้าขนาด 2 สอด มีความกว้างเท่ากับ 1 เซนติเมตร, เส้นไหมขนาด 10 สอด ถึงจะมีความกว้างเท่ากับ 1 เซนติเมตรเท่ากัน) ความเหลื่อมของขนาดเส้น ทำให้เวลาจกกลายเกิดความไม่สม่ำเสมอ ดังนั้น ควรจกกลายให้เต็มแถวระหว่างทอเพื่อไม่ให้เกิดความไม่สมดุลบนผืนผ้าที่จกแต่ละลายนั้น ๆ

2. เส้นผ้าที่นำมาทอเป็นเส้นจกพิเศษ เมื่อตัดเป็นเส้นยาวขนานไปกับความกว้างของหน้าผ้า ก่อนนำมาทอไม่ได้ทำการเย็บริม ทำให้เวลาจกกลาย ล้วงขึ้น-ลง ทำให้เกิดริ้วผ้าหลุดออกมาเป็นเส้น ๆ เมื่อจกเป็นลายทอทำให้เห็นเป็นเส้นด้ายเล็ก ๆ อยู่บนชิ้นงานด้วย เกิดเป็นความไม่เรียบร้อยของชิ้นงาน

3. ด้วยขนาดหน้ากว้างของเส้นยืน มีขนาด 1 เมตร หรือ 100 เซนติเมตร เป็นขนาดที่แคบไปสำหรับการนำไปตัดเย็บเป็นเฟอร์นิเจอร์ ขนาดผ้าที่ทอสำเร็จ 1×2.5 เมตร ได้ออกมาเป็นแก้อีขนาด 0.75×2.35 เมตร ขนาดที่หายไปคือส่วนที่พับเย็บหุ้มกับเบาะทำให้เหลือพื้นที่การใช้สอยของเบาะน้อยลง สามารถเพิ่มขนาดหน้ากว้างของเส้นยืนให้มีขนาดมากกว่า 1 เมตร จะทำให้เมื่อตัดเย็บเป็นเบาะรองนั่ง หรือเฟอร์นิเจอร์อื่นได้ขนาดหน้ากว้างที่เหมาะสมและได้มาตรฐานมากขึ้น

4. พ่นสเปรย์กันน้ำบนผืนผ้าชิ้นงานก่อนการใช้งาน เพื่อป้องกันเหงื่อ หรือคราบน้ำที่จะมาติดบนผืนผ้าได้ และยังสามารถเช็ดทำความสะอาดได้ง่ายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ประชากร สุคนธณี. (2564). *๘ นาง ๘ อัตลักษณ์ ไทยวน ราชบุรี*. ใน โครงการการบริหารจัดการองค์ความรู้จากศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นเพื่อพัฒนาสู่แผนการเรียนรู้การสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนต่อยอดคุณค่าสู่สังคมอย่างยั่งยืน (หน้า 94-98). กรุงเทพฯ: สนับสนุนทุนวิจัยโดยกองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วยบพท.

ภูวนาท รัตนรังสิกุล. (2565). *ภูมิปัญญาไทยกับการสร้างสรรค์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและศูนย์สร้างสรรค์การออกแบบ. (2552,19 มกราคม). รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์. <https://www.nesdc.go.th>.